

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ

(GEMDER)

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı:2
Aralık-2022

MAKALE BİLGİLERİ

**Dinler Tarihi Bağlamında Yahudi ve Hristyanlıkta Musiki
Üzerine Bir Değerlendirme**
An Evaluation of Music in Judaism

YAZAR

Meryem KAYA

YL, Atatürk Üniv. İlahiyat Fakültesi

meryemkaya25x@gmail.com

Orcid: [0000-0002-8007-6384](https://orcid.org/0000-0002-8007-6384)

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 30.11.2022

Makale Kabul Tarihi: 05.12.2022

Sayfa Aralığı: 478-494

Öz: Mûsikînin menşei insanlık tarihiyle başlar. İlk müzikal belirtiler Tanrılara yağmur vermesi, afetlerden saklaması gibi muhtelif dua ve niyazlarla kendini göstermiştir. Bu temenni ve istekler esnasında ses çıkarmakla birlikte gitgide birtakım el, kol, ayak hareketleri ve mimiklerde yer almaya başlamıştır. İlk insanlar terennüm ettikleri kelimelerle birlikte vücut hareketleri yapmaya, evvela ellerini ritimli bir şekilde çarpmaya, daha sonra maden, taş ne olursa olsun ses çıkaran herhangi bir madde üzerine vurmaya başlamışlardır. Müziğin kaynağı, tarih boyu insanların müziğe olan ihtiyaçları ve ilgilerinin temel sebebi üzerine çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kimileri iletişim ihtiyacı demiş, kimileri Allah tarafından özel bir öğreti olduğunu söylemiş, kimileri kâinatta devamlı duyulan âhengın sezgisi olduğunu düşünmüş, kimileri müziğin fiziksel bir olay olduğu kanaatine varmış, kimileri de zevk ve eğlence ihtiyacından doğduğunu düşünmüşlerdir. Biz de bu çalışmamızda Dinler tarihi bağlamında Tevrat ve İncil özelinde Hıristiyan ve Yahudiliğin müziğe ve mûsikî kavramına bakışını irdeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Tevrat, İncil, Din, Müzik, Mûsikî Tarihi.

Abstract: The origin of music begins with the history of humanity. The first musical signs showed themselves with various prayers and supplications such as giving rain to the gods and hiding them from disasters. Along with making a sound during these wishes and requests, it gradually started to take place in some hand, arm, foot movements and facial expressions. The first people started to make body movements with the words they sang, first to slam their hands rhythmically, and then to hit any material that makes a sound, regardless of metal or stone. Various opinions have been put forward on the source of music, the basic reason for people's needs and interest in music throughout history. Some said that music is a need for communication, some said that it is a special teaching from Allah, some thought that it was the intuition of the harmony that is constantly felt in the universe, some thought that music was a physical phenomenon, and some thought that it was born out of the need for pleasure and entertainment. In this study, we will examine the view of Christianity and Judaism on the concept of music in the context of the history of religions, in particular the Torah and the Bible.

Key Words: Torah, Bible, Religion, Music, Music History

Giriş

Müzik kavramı çoğu zaman tartışmalara konu olmuş bir olgudur. Müzik etrafında yapılan tartışmalar günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Müzik kelimesinin geçmişine baktığımız zaman “musica” kelimesinden geldiğini görülmektedir. Eski Yunanca “mousike” veya “mousa” kelimesinden geldiği varsayılmaktadır.¹ Müzik; “belli bir amaç ve yöntemle, belli bir güzellik anlayışına göre işlenerek birleştirilmiş seslerden oluşan estetik bir bütün olarak tanımlanmaktadır.”² Müzik tarihinden bahseden eserler, müziğin tarihini genel olarak iki kısma ayırırlar. Eski sanat (art ancien) ve yeni sanat (art moderne). Eski sanat, tarihin kaydedilebildiği zamanlardan başlar. İlk Çağ, Orta Çağ ve Yeni Çağ içerisine alarak XVI. yüzyılın sonunda biter. Yeni sanat ise XVII. asırdan başlayarak, klasik, romantik vb. devirlere ayrılarak günümüze kadar gelir.³ Müzikle ilgili yapılan tanımlarda üç ana unsura yer

¹ Curt Sachs, *Kısa Dünya Musikisi Tarihi*, (çev.: İlhan Usmanbaş, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965), 5 vd.; Blackwell, Albert L., *The Sacred in Music*, (Louisville Kentucky: Westminster John Knox Press, 1999), 12-13; Champigneulle, Bernard, *Müzik Tarihi*, (çev.: Tanju Gökçöl, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1975), 10 vd.; Ahmet Say, *Müzik Tarihi*, (Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2006), 11 vd.; İlyasoğlu, Evin, *Zaman İçinde Müzik*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, 1999), 13 vd.; Emin-Bedia-Hakan Ünkan, *Türk Sanat Müsîkisinde Temel Bilgiler*, (İstanbul: Genel Kültür Yayınları, 1984), 35; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Musiki Sözlüğü*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1961), 211; Ter Ellingson, “*Music: Music and Religion*”, (Encyclopedia of Religions (ER), Second Edition, ed. Lindsay Jones, Detroit New York: Thomson&Gale, 2005), 9/6248 vd.; Devrim Sönmez, *Antik Dönemde Anadolu’da Müzik ve Müzik Aletleri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008), 3.

² Blackwell, 12; Bernard, 11 vd.; Ellingson, 9/6248 vd.; Sönmez, 3; Mehmet Ulaş Oral, *Ön-Asya Topraklarında Dinler Tarihi ve Müzik*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011), 13 vd.

³ Ataman, 1; Biberici, 28.

verilmektedir. Bunlar; ses, ritim ve ahenktir.⁴ “Ses, cisimlerin titreşiminden meydana gelen fiziksel bir olaydır. Ritim, “müzik eşliğinde oynamak” demektir. Âhenk, düzen ve akort anlamında kullanılır.”⁵ İlyasoğlu müziğin oluşumundan bahsederken belli bir süreç içerisinde oluştuğunu ve zamanla geliştiğini iddia etmiştir. “İlk insanın; doğa seslerini yansıtması, kendi sesini rüzgârın, denizin, kuşun sesine benzetmesi, ezginin doğması yolunda ilk adımlar olmuştur. Önce doğayı yansıtmak için sesini yükselten insanoğlu, sonra yalnızlığını unutmak, doğa güçlerine tapınmak için mırıldanmaya başlamış, korkusunu yenmek için çığlıklar atmış, daha sonra da ruhsal değişimine göre kimi neeli kimi hüznü ezgiler yaratmıştır.”⁶ Dini bağlamda müzik hakkında değerlendirme yapılırken de, insanlığın varlığının başlangıcı ile dinin başlangıcının aynı olduğu varsayımından hareketle müziğin ilk zamanlardan beri insanoğlu-din-müzik konusundaki iç içelikten bahsedilir ve şu ifadelerle yer verilir. “Varoluşundan bu zamana kadar mutlak bir yaratıcıya inanma ihtiyacı duyan insanoğlu, sonsuz müzikal zenginliklerle donatılmış olan doğa ile temas halinde yaşamıştır. Gök gürültüsü, fırtına, sel, toprak kayması, deprem gibi olaylar karşısında çaresizliğe düşmüş ve doğada yaşanan bu gelişmeleri denetimi altına almak için ayınlar düzenlemeye, sesini duyurmaya, ritüeller aracılığı ile doğada varlık göstermeye çalışmıştır. Uzun bir tarihi estetik deneyimin ardından tanımlayama-

⁴ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Müsiki Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016), 3; Emel Çelebioğlu, *Tarihsel Açından Evrensel Müziğe Giriş* (İstanbul: Üçdal Neşriyat,1986), 11; Şeyma Betül Biberici, *Kur’ân-ı Kerim’in Müzikal Boyutu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2022), 6 vd.

⁵ Biberici, 7 vd.; Haydar Sanal, “Ahenk / Müsiki” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1980), 1/517.

⁶ İlyasoğlu, 1; Sönmez, 3 vd.

dığı kutsalın karşısında durmak yerine, mûsikî ve dans ile ahenk ve uyum içerisinde yaşamayı tercih etmiştir.”⁷

Dinler tarihi bağlamında din müzik ilişkisine bakıldığında tek bir tutumdan söz etmek mümkün değildir.⁸ Bazılarına göre dinsel gelenekler açısından müzik ve din bir arada düşünülmesi mümkün olmayan şeyler olarak değerlendirilirken, bazılarına göre de birçok dinsel gelenek açısından müzik ifade edilemeyen, dile getirilemeyen, derinlerde gizli olanı, aşkın olanı anlatan ve insana maddenin ötesindeki şeyleri fark etmesini sağlayan bir enstrümandır.⁹ Mûsikî dinginliği, huzuru ve sükûneti ifade ederken, başka taraftan hareketliliği, dansı ve eğlenceyi de ifade etmektedir.¹⁰ Dinin etkin olduğu rol genel anlamda dinginlik, derinlik, sükûnet ve aşkınlık tarafında olduğu yönüyle göze çarpmaktadır. Bu yönüyle de insanların dini hakikatleri kavramasına ve kutsalı tecrübe etmesine olanak sağladığı düşünülmektedir. Bu bağlamda din ile mûsikînin çok karmaşık bir şekilde birbirine yakın olduğu ama bu ilişkinin anlamlandırılması noktasında farklı yaklaşımlar ortaya çıktığı düşünülmektedir. Dinsel ritüeller ile müzik iç içe gelmiştir. “Dinler tarihinde çok önemli toplanma, karar ve icra merkezleri olan Havra, Kilise ve Camilerde ibadetin ifası esnasında icra edilen eserlerin hep yüksek sanatlı olması gerekliliği ve kaygısı, mûsikîyi diğer sanat dalları içerisinde ayrı bir yere taşımış, öneme kavuşturmuştur. İlâhî dinlerin tamamında en büyük

⁷ Mehmet Gönül, Onur Altındağ. "Dinler ve Mûsikî." (*İstem* 24: ss. 43-62).

⁸ Detaylı bilgi için bkz. Baki Adam, "Yahudilik", *Yaşayan Dünya Dinleri*, (Editör: Şinasi Gündüz, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007).

⁹ Biberici, 7-11.

¹⁰ Cengiz Batuk, *Din ve Müzik: Dinler Tarihi Bağlamında Din-Müzik İlişkisine Genel Bir Bakış Denemesi*, (*Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013), sayı: 35, ss. 45-70; Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 3. Baskı, 2004), 13 vd.

sanatlı eserler ibadet meclisleri için bestelenen ve/veya icra edilen eserler ve formlar olmuşlardır.”¹¹

1.1.Yahudilikte/ Tevrâta Müzik

“Musevi Müziği'nin temeli Eski Mısır ve Mezopotamya'ya dayanmaktadır. Yahudi kültürünün birçok ilminde olduğu gibi müzik ile ilgili bilimsel detayların büyük bir bölümü Mısırlılar'dan öğrenilmiştir. İsrail topraklarına gelene kadar sürekli göçler yaşamış ve hatta bu topraklara yerleştikten sonra da büyük sürgünle dünyaya dağılmış! İbrani kabilesinin eserlerinden bu nedenle günümüze çok azı kalmıştır. Musa Peygamber'in ortaya çıkışından sonra bir din olarak sayılan Musevilik de, İbrani geleneklerinden gelen melodileri, Mısır melodileri ve müzik bilgisiyle harmanlayarak kendine has müziğini yaratmıştır.”¹² Batuk'a göre; “Yahudilik'te müzik denilince kuşkusuz en önemli kaynak Yahudi kutsal kitabı Tanakh'dır. Tanakh'da, Antik İsrail'deki hem müzik ve müziksel aktiviteler konusunda bilgi bulmak hem de Yahudilik müzik algısını görmek mümkündür.”¹³ Tevrâta sık sık müzikten, teganniden ve sazlardan bahsedilir. İnsanın varoluş hikâyelerinden hemen sonra Yubal'ın boru çalanların ilki olarak bahsedilir.¹⁴ Ayrıca İsrailoğulları'nın düğün ve merasimlerinde çalgılı ve çalgısız oyunlarından da bahsedilir. Yahudileri bayramları içerisinde diğer eğlencelere ilaveten mutlaka müzik ve oyun vardır.¹⁵ On iki kabilenin Filistin'de yerleşmesinden itibaren müzik, İbrâniler ara-

¹¹ Gönül-Altındağ, 60.

¹² Oral, 63.

¹³ Batuk, 53.

¹⁴ Tekvin, IV,21; Ammon Shiloah, “Music: Music and Religion in the Middle East”, ER, 9/6275-76

¹⁵ Çıkış, XXXII, 6, 18

sında oldukça yaygın hale gelmiş, örf, adet ve devlet kanunlarında önemli bir yer işgal etmiştir. İsrailoğulları'nın Hâkimler döneminin en son ve en meşhur bir şahsiyeti olan Samuel zamanında müzik çok gelişmiş, hatta Râhma'da bir müzik mektebi bile kurulmuştu. Dâvûd Peygamber Saul adındaki şahsın zulmünden kaçarak bu mektebe sığınmıştı.¹⁶ Zebûr, meviza ve hikmetli sözlerden ibaret olup, genellikle makamla ve müzik aleti eşliğinde okunan bir kitaptır.¹⁷ Dâvûd (a.s.)'in mucizelerinden biri de güzel sesidir. Onun bu yönü Kur'ân'da dolaylı olarak belirtilirken, hadis-i şerif ve tarih kaynaklarında açıkça ifade edilmiştir. Hz. Peygamber güzel Kur'ân okuyan Ebu Musa el-Eş'arî için "Ebu Musa'ya Âli Dâvûd'un mizmarlarından bir mizmar sunulmuştur." buyurarak Dâvûd (a.s.)'in bu yönüne dikkat çekmiştir. Bazı tarih kaynaklarında, Dâvûd (a.s.) in, Zebûr okumanın dışında özel olarak müzikle de ilgilendiği belirtilmektedir.¹⁸ Bu hususta nakledilen bazı bilgiler şöyledir:

"Dâvûd'un tahta çıktıktan sonra müziğe ne kadar önem verdiği bilinmektedir. Kendisinin bu temayülü ile halkta müziğe karşı bir yöneliş başladı ve bu tarihten itibaren müzik her türlü dinî ve siyasî merasimde önemli bir yere sahip oldu.¹⁹ Dâvûd (a.s.), Nuh (a.s.)'in gemisini içine alacak büyüklükte bir tapınak yaptırarak, burada dört bin mûgannî ve sâzende tarafından zaman zaman müzik gösterileri yapılmasını emretti. Bu mûgannî ve sâzendelerin iki yüz seksen sekizi diğerlerine müzik öğretmek üzere bizzat Dâvûd tarafından seçildi. Bu müzisyenler özellikle "Levi" soyun-

¹⁶ Ataman, 11.

¹⁷ Ömer Faruk Harman, "Davud ", (İstanbul: DİA, 1994), 9/22.

¹⁸ I. Samuel, XVI/14-23; Yusuf Besalel, Yahudi Ansiklopedisi (I-III), III/663; Rabi Banjamin Blech, 100.

¹⁹ Rabi Banjamin Blech, 100.

dan gelenlerden seçilir ve doğrudan doğruya kral tarafından tayin edilen “ Hananiah ” adlı bir şefin idaresi altında bulunurdu. Dinî merasim, normal zamanlarda, dokuz harpçi iki gitarcı ve bir zilci ile on iki müzisyen tarafından icra edilirdi. Bu merasimlere kadınlar, müzisyen olarak katılamazlar, bunların yerine genç “levi” çocukları yerleştirilirdi. Bununla beraber kadınlarda baş müzisyenin idaresi altında olarak kendi aralarında ibadet ederlerdi. Müzisyenler yalnız saray kralına bağlı olur, genel eğlencelerde, ziyafetlerde matemlerde icaray-ı sanat ederlerdi.

Süleyman Peygamber’in vefatından sonra, müzik, mâbedlerdeki konumunu kaybetti. MÖ 721 senesinde İsrailoğulları Salmanasar istilasına uğramış ve on kabile esir olmuştu. İki asır sonra “Yahuda” hükümeti de aynı darbeye maruz kalmış ve mâbedi Buhunnasr tarafından tahrip edilmişti. Bu şekilde esarete düşen Yahudilerin ızdırap ve üzüntülerinden dolayı ezgiler söyledikleri ve harplarını da Fırat sahillerindeki söğüt ağaçlarına astıkları tarihte meşhur bir hadisedir.

Çalgı aleti olarak en ileri araştırmacılar bile Danyal tarafından sayılan birkaç müzik aletinden fazlasını bulamamaktadırlar. Danyal, Babil kralının Yahudileri altın puta tapmaya nasıl mecbur ettiğini söylerken, anılan müzik kelimelerinin galipler dilinden alındığını da ifade etmektedir. Bazıları İbranilere ait birçok saz isimleri saysalar da gerçekte bu millete ait kitaplar karıştırıldığında, adı geçen aletlerin sayısını çoğaltmanın mümkün olduğu görülür. Fakat bu sazlar esas itibariyle Mısır ve Asur aletlerinden pek farklı değildir. Bu sazlar genel olarak telli, üflemleri ve vurmali çalgı aletleridir.²⁰ Günümüze intikal eden tek Yahudi çalgısı ise “şofar” adı

²⁰ Çıkış, 19:13-19; 20:18; Ataman, 11-13

verilen koçboynuzudur.²¹ “Koç, keçi ya da geyik gibi hayvanların boynuzlarından yapılan İsrailoğullarına özgü bir çalgıdır. Çıkarıldığı ses itibariyle normal bir enstrümandan çok Aborjinlerin bull roarer’ını andırmaktadır. Lakin onlar bu ses ve Boğalar arasında bir irtibat kurarken Yahudiler tam tersini düşünür. Asla sığır boynuzundan şofar yapılamaz. Dolayısıyla şofarın sesi de onunla ilişkilendirilmez. Ancak benzer noktası Yahudilerin de şofara kutsiyet izafe etmeleri ve büyüsel bir güce sahip olduğuna inanmalarıdır. Dinsel törenlerde Roşaşana gibi bayramlarda mutlaka çalınır. Şofar’ın önceden salgın hastalık veya saldırı anında haberi iletmek için çalındığı söylenilir. Babil sürgünü esnasında Babil kralı Nebukadnezar ve Osmanlı sonrasında Kudüs’e egemen olan mandacı İngilizler, Yahudilere Şofar’ın çalınmasını yasakmışlardır.”²²

1.2. Hristiyanlıkta/İncilde Müzik

Hristiyanlığın ilk sâliklerinin çoğu, esas itibariyle ibadetle müziğe karşı idiler. İlk Hristiyanların önemli bir kısmı din ile müziği birbiriyle bağdaştıramıyordu. İlk başlarda kilise babaları ritüel, eğlence, şarkı, dram, dans ve müziğe karşı çıkmışlar ve pagan enstrümanlarını boşve anlamsız şeylerolarak nitelendirmişlerdir. İlk başlarda müzikle mücadele edilmiş ve tüm Hristiyanların da mücadele etmesi istenmiştir. Onlara göre Tanrı Yahudilere müzik aletlerini kullanma hususunda müsamahakâr davranmıştır. Ancak bu müsamaha geçici bir süreliğine verilen izinden ibarettir.²³ Ancak Roma zamanında takip ve sıkıştırmaya maruz kalan ilk Hristiyanlar, sığındıkları mağaralarda kendilerine mahsus bir takım terennümat ile Allah’a dua ediyorlardı. “Hristiyanlığın Kudüs

²¹ Mimaroglu, 18

²² Batuk, 54.

²³ Brown, 6308.

kökenli olması sebebiyle, ilk Hristiyan nağmelerinin Yahudi mûsikisinden etkilenme olasılığı yüksektir. Dolayısıyla Hristiyanlar ilk zamanlar bu etkileşimi İbrani ayinlerini kiliselerine aktararak göstermişlerdir.”²⁴ Böylece Hristiyanlığın kendisinden önceki dinlerden aldığı ilk şey ibadette teğanni oldu. “Hristiyan Kiliselerinde ibadete çağrı için kullanılan en kutsal çalgı çandır. Kiliselerde kullanılan mûsikî ise kutsallığın ve Tanrı’ya adanmışlığın, dualar yoluyla ayinlere tılsımlı bir ortam katan vasıta olarak karşımıza çıkmaktadır. Antikçağ mûsikîsi ile Erken Ortaçağ mûsikîsi²⁵ arasındaki benzer özellikleri, her ikisinin de yalnız ezgi çizgisinden oluşan, tek sesli yapıda olmasıdır. Antik çağın; şiir ve tiyatroya, Ortaçağın ise İncil metinlerine dayanan ve büyük ölçüde doğaçlama yoluyla çalınıp söylenen mûsikî yapısına sahip olduğu görülmektedir.”²⁶

Hristiyanlar müziği önce ibadetler sonra da kilise de kullanmaya başlarken bir takım gerekçeleri vardı ki bunlardan bazıları kısaca şöyledir: “Teğanni, Allah’a bağlanan ferdin, ruhî neşvesini ifade eder. Allah’ın büyüklüğünü tasdik, teyid ve terennüm için bir vasıttadır. Teğanni dinî merasimi gösterişli yapar. Teğanni sözlerin daha tesirli olmasına yardım eder. Teğanni birliği temin eder. Teğanni iyiliklerin en büyüğü olan âşkî, muhâbbeti meydana getirir. Teğanni sözlerin mukaddes metinlerin kolayca ezberlenmesini temin eder. Teğanni hakiki bir dini duygu ve hâleti ruhiyyeyi doğurur. Allah teganniye sevmez, yalnız O, günahkârlar için müziği gerekli görür. Allah’ın müziğe müsaade etmesi, kullarının zayıflığına ve çocukluğa olan meyillerine acımasındandır. Bizim teğan-

²⁴ Oral, 73 vd; Gönül, Altındağ. "Dinler ve Mûsikî." ss. 43-62.

²⁵ Say, 61.

²⁶ Gönül, Altındağ. "Dinler ve Mûsikî." ss. 43-62.

nimiz, melekler mûsikîsinin aksinden başka bir şey değildir. Müzik gökte meydana gelmiştir. Bizim etrafımızda ve üstümüzde melekler teğanni etmektedir.”²⁷

İlk Hristiyanlar, müziği kullanmaya başlarken, putperestlik en gözde bir saz olan fülütü ibadetlerde kullanmayarak bir takım düzenlemelerde yapmışlardır. Yine Hristiyanlar içinde buldukları sıkıntılı ortam gereği, ibadetlerde fazla ses çıkaran sazları kullanmamış, dördüncü ve beşinci asırdan itibaren de sazları bütünüyle yasaklayarak, yalnız insan sesi ile ibadet etmişlerdir. Normalde Kilise şarkıları söylenirken, bütün katılımcıların iştirak etmesi beklenir. Buna rağmen üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda kiliselerde kadınların bu şarkıları ve ilahileri söylemeleri yasaklanmıştır.²⁸ Ortadoks Kiliselerinde ise müzik sadece tek sesli ve erkekler tarafından icra edilmiştir. Daha sonraki zamanlarda debdebe ve gösterişe düşkün olan Bizans imparatorları kilise en gözde müzik aleti olan orgu sokmuşlardır. Reform sürecinin ardından Martin Luther (1483-1546) ile birlikte kiliselerde müziğe ibadetlerde daha çok yer verilmiş, müziğin hem liturji de hem de ayinlerde kullanılmasının yolu açılmıştır. Bu zamandan sonra müzik hem bir eğitim aracı hem de dindarlık için ibadetlerde kullanılmak üzere bir armağan olarak Tanrı tarafından verildiğine inanılmıştır. Luther’in kendisi de zaten bir müzisyendir. Onun ardından kiliselerde aşk şarkılarının sözlerinin arasına kutsal metinler de serpiştirilerek koro eserleri yapılmış ve icra edilmiştir. “Milano Piskoposu Saint Ambrosius tarafından düzenli bir hale getirilen ve Papa Gregorius ile gelişim göstererek günümüze kadar uzanabilen kilise müziği, on altıncı yüzyıla kadar kilisenin himayesi altında kalmış-

²⁷ Biberici, 23 vd.

²⁸ Brown, 6308; Batuk, 60.

tır. 16. yüzyıldan sonra da dini alanda mûsikî eserleri bestelenmiştir. Dönemin Hristiyan mûsikîsinin kurucuları arasında yer alan Schutz ve Johann Sebastian Bach gibi dünyaca ünlü besteciler dini mûsikî alanına önemli eserler kazandırmışlardır.”²⁹

²⁹ Gönül, Altındağ. "Dinler ve Mûsikî." ss. 43-62.

SONUÇ

İnsan, manevi dünyası olan, düşünen ve inanan bir varlıktır. İnsanın manevi dünyasında tezahür eden inanç ve düşünceler; güzellik, estetik ve sanat gibi olgularla birlikte kültürel algısının oluşmasında etkin olmuştur. Fıtri olarak insanın yaratılışında var olan bu olgular, tarihi ve içtimai süreçte din ile şekillenerek anlamını bulmuş, dini kaygı ve gerekliliklerle yorumlanarak sanat eserlerinin meydana getirilmesinde önemli rol üstlenmiştir. İlk çağlardan günümüze kadar geçen zaman içinde kendi mukaddesleri ile değişmez değerlerini tespit eden ve koruyan her din, inanç bağlamında farklılıklar gösterse de hemen hepsi Allah'a ulaşma gayesiyle sanatı anlatım dili olarak kullanmıştır. İnanç değerleri doğrultusunda meydana getirilen ve insanın Yüce Yaratıcıya ulaşma noktasında hissiyatını en iyi ifade edebildiği sanat ise mûsikîdir. Mûsikînin en ilkel dinlerde ve kabilelerde bile dini amaçla kullanıldığı bilinmektedir. İnsanlık tarihi boyunca ilahi dinler olarak tanımlanan Mûsevîlik, Hristiyanlık ve İslâmiyet'te de mûsikî çok önemli bir yere sahip olmuştur. Allah'a ulaşma noktasında mûsikîyi ve sanatı benimsemiş ilahi dinler, ibadetlerinde mûsikîyi kullanmışlardır. İbadet maksadıyla kullanılan; şofar (Yahudilikte), çan (Hristiyanlıkta) ve insan sesi (İslamda) önemli dini mûsikî unsurları olarak görülmüştür.

Bu makalede; ilahi dinlerden olan Mûsevîlik ve Hristiyanlık içerisinde din ile mûsikînin ayrılmaz beraberliklerinin ortaya konmuş ve bu ihtiyacın giderilmesinde dinlerin etkin rolü olduğu yargısına varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki. "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri. Editör: Şinasi Gündüz, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Ataman, Ahmet Muhtar. *Mûsikî Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1947.
- Aydın, Mehmet. *Dinler Tarihine Giriş*. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 3. Baskı, 2004.
- Batuk, Cengiz. "Din ve müzik: dinler tarihi bağlamında din-müzik ilişkisine genel bir bakış denemesi." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35.35 (2013): ss. 45-70.
- Bayraktutan, Osman. Kur'an'ı Kerim Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulması Üzerine Bir Değerlendirme, *İlahiyat Fakültesinde Kur'ân Eğitimi ve Öğretimi (Sorunlar-Çözümler-Yöntemler)*, İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- Bayraktutan, Osman. Kur'an-ı Kerim Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulmasının Avantajları ve Dezavantajları. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9), 145-171, 2017.
- Besalel, Yusuf. "Aron Aberit" Yahudi Ansiklopedisi (I-III), İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001. (I/73-74).
- Besalel, Yusuf. "Avraam" Yahudi Ansiklopedisi (I-III), İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001. (I/87-88).
- Besalel, Yusuf. *Yahudi Tarihi*, İstanbul: Ünsel Dil Hizmetleri ve Yayıncılık, 2000.
- Biberici, Şeyma Betül. *Kur'ân-ı Kerim'in Müzikal Boyutu*, Erzurum: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Birkan, Z. Işıl. "Müzikle tedavi, tarihi gelişimi ve uygulamaları." *Akupunktur Ankara* 37 (2014).

- Blackwell, Albert L., *The Sacred in Music*, Louisville Kentucky: Westminster John Knox Press, 1999.
- Blech, Rabi Benjamin, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, Tercüme: Estreya Seval Valı, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basım ve Yayın A.Ş., 2004.
- Cançelik, Ali. Sözlü Musiki Eserini Oluşturan Unsurlar ve Yahya Nazîm'in "Dîdem Yüzüne Nâzır" Eserinin Tahlili, *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, c. 2, sy: 1, Haziran 2018, ss.1-22
- Çağıl, Necdet. "Kur"ân Kıraatinde Musikî", *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*, (Uluslararası Kıraat Sempozyumu), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Çelebioğlu, Emel. *Tarihsel Açıdan Evrensel Müziğe Giriş*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1986.
- Düzenli, Pehlül. *İslam Kültür Tarihinde Mûsikî*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2014.
- Ellingson, Ter. "Music: Music and Religion", *Encyclopedia of Religions (ER)*, Second Edition, ed. Lindsay Jones, Detroit NewYork: Thomson&Gale, 2005.
- Farmer, Henry George, *Târihu'l-Mûsika'l-Arabiyye*, trc. Hüseyin Nassâr, Kahire: 1956.
- Gazimihal, Mahmut Ragıp, *Musiki Sözlüğü*, İstanbul: MEB Yayınları, 1961.
- Gönül, Mehmet, Mustafa Yıldırım. "İslâm Dininde Mûsikîye Dair Rivayetlere Eleştirel Bir Bakış." *İstem* 30: 257-270.
- Gönül, Mehmet, Onur Altındağ. "Dinler ve Mûsikî." *İstem* 24: ss. 43-62.
- Gönül, Mehmet. "Türk Mûsikîsinin Tasnîf ve Tesmiyelerine Bir Bakış." *İstem* 31 2018: 35-46.
- İlyasoğlu, Evin. *Zaman İçinde Müzik*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, 1999.

- Martı, Danyal. *Türk Mûsikîsinde Unutulmuş Makamlar*, Ankara: Atalay Matbaacılık, 2015.
- Mimaroğlu, İlhan. *Müzik Tarihi*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1995.
- Onat, İlayda Dilan, and Şebnem Yıldırım Orhan. "Türkiye'de "Din-Müzik" alanlarına İlişkin Yapılmış Lisansüstü Tezler." *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches* 5.18, 2019, ss. 165-180.
- Oral, M. Ulaş. "Ön Asya Topraklarında Dinler Tarihi ve Müzik." İstanbul : TC İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Oral, Mehmet Ulaş. *Ön-Asya Topraklarında Dinler Tarihi ve Müzik*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Özcan, Nuri - Çetinkaya, Yalçın. "Musiki", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Özdamar, Mustafa. *Doğumundan Ölümüne Mûsikî*, İstanbul: 1997.
- Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Mûsikî Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.
- Öztuna, Yılmaz. *Büyük Türk Mûsikîsine Ansiklopedisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Sachs, Curt, *Kısa Dünya Musikisi Tarihi*, Çev.: İlhan Usmanbaş, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965.
- Say, Ahmet. *Müzik Tarihi*.Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2006.
- Shiloah, Ammon. "Music: Music and Religion in the Middle East", ER, 9/6275-76.
- Sönmez, Devrim. *Antik Dönemde Anadolu'da Müzik ve Müzik Aletleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

- Şehâde, Ali en-Nâtur. "Emevi Döneminin Sonuna Kadar Mûsiki ve Gınâ", çev. Ruhi Kalender, Adem Akın, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, c. XX, XIII, 190.
- Talay, Feyha. (1959). *Mûsikî Tarihi*, Orhan Mete Matbaası, İstanbul.
- Tekin, Abdulkadir. (2015). *Türk Mûsikîsinde Nağmeler ve Makamlar*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.
- Tevrat Tora Neviim Ketuvim, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2007.
- Uğurlu, Serdar. "Türk Müzik Folklorunda Şiir, Mûsikî ve Raksın Tarihi Birlikteliği." *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 6.2 (2017): ss.1058-1079.
- Whiston, W. *The Works of Flavius Josephus*. Philadelphia: The John C. Winston Company, 1957.
- Yalıtık, H. Anadolu İnançlarında Müziğin Yeri,. *Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi içinde* (ss. 837-839). Ankara: Evrak Yayınları, 2001.
- Yiğitoğlu, Mustafa. İslam Tarihi. "Eski Ahit'te Yer Alan Bazı Müzik Aletleri." II. International Congress of Human and Social Scienc Researches Bildiriler Kitabı, 2019.